



УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС ІЗ ПОГЛЯДУ ІСТОРІЇ ТА СЬОГОДЕННЯ

«Український правопис» 1990 року

М. І. Степаненко, ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-6727-1265>

Статтю присвячено характеристиці особливостей становлення українського орфографічного кодексу доби незалежності. З'ясовано методологію «Українського правопису» 1990 року, встановлено систему графічних, орфографічних та пунктуаційних нововведень, що стосується кожної з них, у проекції на випрацьовану традицію. Виняткову увагу приділено останнім правописним новаціям, які систематизовано та погруповано за різними критеріями й представлено у вигляді своєрідного довідника для тих, хто вивчатиме або досліджуватиме еволюцію найсучасніших орфографічних і пунктуаційних норм. Проаналізовано правописні дискусії, які точаться й нині, доведено, що стихійна критика орфографічної системи різних періодів її розвитку поступово набула конструктивного характеру, трансформувалася із зони екстралінгвальності, зокрема з політичної сфери, у власне мовну зону із жорстко регламентованими законами, опертими на попередній правописний досвід і на сучасну лінгвопрактику. Закцентовано тому, що одним із першочергових натеперішніх завдань є створення єдиного правопису для всіх українців материкової України й діаспори, який слугуватиме важливим консолідувальним чинником нації.

Ключові слова: «Український правопис» 1990 року, правописні норми, засадничі принципи правопису, реформування орфографічної системи, єдиний правопис для всіх українців світу.

Mykola Stepanenko Ukrainian Spelling from the Viewpoint of History and Present Day. Part 1. “Ukrainian Spelling”, 1990

The given article highlights formation peculiarities of the Ukrainian orthographic code of the Independence period. The methods of “Ukrainian spelling” of 1990 were ascertained in succession. In addition, a system of graphic, orthographic and punctuational innovations was elaborated, applying to each of them, within the projection of the developed tradition. A whole set of the latest innovations has been analysed in detail. They are classified according to diverse criteria and systematized as a specific kind of guide for those who will study or explore the dynamics of the newest spelling and punctuational standards. The spelling debates that are still going on today got all-embracing highlight. It was proved that the spontaneous critique of the orthographic system of various periods of its development gradually acquired a constructive point, modifying from an extralingual, especially political, sphere, to the proper-lingual one with its strictly regulated laws based on previous spelling experience and up-to-date lingual practice. The emphasis is on the fact that one of the current priorities lies in creating a single spelling model for Ukrainians within the mainland Ukraine and in diaspora, which will function as an important consolidating factor of the nation.

Key words: “Ukrainian spelling” of 1990, spelling standards, basic principles of spelling code, reformation of the orthographic system, a single spelling model for all Ukrainians in the world.

Значення стабільної орфографії для духовної культури – велетенське, адже правопис забезпечує міцність норми (кодексу) літературної мови, сприяє освіті й усталенню грамотності громадян.

Замість вступу

ПРАВОПИСНІ КОМІСІЇ КІНЦЯ 19–21 СТ.

Коротка енциклопедична довідка

У 19–20 ст. виняткову роль у випрацьованні теоретико-прагматичних засад правопису мали НТШ, УНТ, УАН (ВУАН), зокрема створені при них правописні комісії. 24 січня 1900 р на засіданні Історично-філософської секції НТШ М. Павлик запропонував створити «**Язикову комісію**» для складання єдиних орфографічних правил,

Василь Німчук

14 лютого вона розпочала свою роботу за участю О. Колеси (перший голова), М. Павлика (заступник голови), М. Пачовського (секретар), І. Джиджори, В. Дорошенка, В. Гнатюка, М. Грушевського, Ф. Колесси, І. Кокорудза, А. Кримського, З. Кузеля, С. Смаль-Стоцького, К. Студинського, Є. Тимченка, І. Франка та ін. М. Пачовському доручено уніфікувати чинні правописні норми, представити результати проведеної роботи у формі реферату й виголосити його на черговому засіданні. З 1907 р. Комісією опікувався М. Грушевський,

Степаненко Микола Іванович, доктор філологічних наук, професор кафедри журналістики та масової комунікації Національного університету біоресурсів та природокористування України

завдяки якому її діяльність пожвавилася. Протягом 1907–1908 рр. на основі правил, вироблених Крайовою шкільною радою, підготовлено «Русску правопись зі словарцем», яку схвалила Філологічна комісія НТШ. Цей варіант правопису з невеликими змінами та доповненнями вживали у виданнях НТШ до 1922 р.

З відновленням української державності на початку 20 ст. виникла потреба створення «єдиного постійного українського правопису». Цю справу доручено УНТ в Києві, що об'єднувало провідних учених Наддніпрянщини та Галичини. Над упорядкуванням уніфікованого загальнообов'язкового правопису працював, починаючи з 1917 р., І. Огієнко за дорученням міністра освіти при уряді Центральної Ради І. Стеценка. Весною 1918 р. відповідно до рішення Міністерства Освіти скликано **Правописну Комісію**, до роботи в якій запрошено професорів-мовознавців Є. Тимченка, С. Смаль-Стоцького, М. Грунського, А. Лободу, приватдоцентів Ф. Сушицького, І. Огієнка, відомих фахівців В. Науменка, Г. Голоскевича, О. Курило, А. Ніковського, В. Ганцова, П. Пелеха, І. Шалю та ін. Перше засідання відбулося 16 квітня, головою Комісії обрано приватного доцента Київського університету І. Огієнка, секретарем призначено С. Якимовича. Основна мета Комісії – розглянути складені І. Огієнком короткі правила українського правопису, упорядкувати для потреби школи правила чинного в Україні правопису. Із 16 квітня до 24 травня відбулося 10 засідань, на яких головну увагу приділено спірним орфографічним питанням. Голова Комісії підготував редакцію «найголовніших правил українського правопису» й дав на розгляд членам комісії. З деякими змінами їх затверджено 24 травня 1918 р. та опубліковано окремою брошурою «Найголовніші правила українського правопису» (26 позицій – правопис українських слів, 13 позицій – «чужих слів в українській мові»). 1918 р. Правописну комісію скликано вдруге для остаточного редагування ухвалених раніше правил (А. Кримський, Є. Тимченко, І. Огієнко). 17 січня 1919 р. Міністр Народної Освіти проф. І Огієнко затвердив для шкільного вжитку в Україні «Головніші правила українського правопису», які містили 40 орфографічних позицій (28 – правопис питомих слів, 12 – чужих слів).

16 березня 1919 р. при УАН створено окрему **Правописно-Термінологічну комісію** (голова – А. Кримський, керівник – Г. Голоскевич), що доповнила й конкретизувала «Головніші правила...», запропонувала новий варіант правопису. Офіційно ухвалений Спільним Зібранням Академії, яке скликали тричі: 17. 05. і 12. 07. 1919 р. та 29. 11. 1920 р., український академічний правопис – «Найголовніші правила українського правопису» – затвердив Народний Комісар Освіти УСРР М. Гринько. Його надруковано масовим накладом 1921 р. (містив 46 позицій: 32 стосувалися орфографії питомих слів, 14 – чужих слів). Набув популярності в Галичині, на Буковині та Волині й став основою для складання всіх наступних правописів.

Відповідно до постанови Ради Народних Комісарів УСРР від 23 липня 1925 р. при Наркомпросі організовано

Державну Комісію для впорядкування українського правопису під головуванням Наркома Освіти О. Шумського в такому складі: П. Солодуб, М. Яворський, А. Кримський, О. Синявський, С. Пилипенко, О. Курило, Є. Тимченко, Г. Голоскевич, М. Йогансен, Є. Касяненко, А. Річицький, Н. Калюжний, М. Яловий, О. Попів, М. Грунський, В. Ганцов, М. Сулима, В. Бутвин, В. Коряк, М. Хвильовий, С. Єфремов, Т. Секунда, С. Кириченко, І. Соколянський, М. Скрипник. Пізніше до Комісії та створених у її складі підкомісій кооптовано таких членів: С. Вікул, Г. Волошин, М. Гладкий, В. Дем'янчук, М. Калинчук, А. Ніковський, К. Німчинов, Л. Булаховський, М. Наконечний, Б. Ткаченко. 3-поміж запрошених – академіки В. Гнатюк і С. Смаль-Стоцький, доктори І. Свенціцький та В. Сімович. Керувала загальною діяльністю Комісії, координувала працю підкомісії Президія, до якої входили О. Шумський, П. Солодуб, А. Кримський, О. Синявський. Склад її змінювався: посаду голови згодом обійняв М. Скрипник, замість П. Солодуба членами стали А. Приходько та С. Пилипенко. Обов'язки секретаря Правописної комісії й Президії виконував призначений від НКО П. Дятлов.

У Постанові Ради Народних Комісарів уміщено директиву щодо напрямку й методики роботи Державної правописної комісії. 1 серпня 1925 р. НКО скликав у м. Харкові організаційну нараду (присутні: В. Бутвин, В. Ганцов, Г. Голоскевич, С. Єфремов, М. Йогансен, Н. Калюжний, Є. Касяненко, О. Попів, А. Річицький, Т. Секунда, О. Синявський, П. Солодуб, О. Шумський, М. Яловий). У повідомленні О. Шумського окреслено завдання Комісії, у доповіді О. Синявського – конкретний план її діяльності. З 11 до 21 листопада 1925 р. за участю В. Бутвина, С. Вікула, В. Ганцова, М. Гладкого, Г. Голоскевича, В. Дем'янчука, С. Єфремова, М. Йогансена, М. Коряка, А. Кримського, М. Наконечного, К. Німчинова, С. Пилипенка, О. Попова, А. Річицького, О. Синявського, П. Солодуба, М. Сулими, Б. Ткаченка, М. Ялового в Харкові відбувся пленум Комісії, на якому заслухано й обговорено такі проекти: «Правопис невідмінюваної частини слова» (В. Ганцов), «Закінчення відмінюваних слів», «Пунктуація» (О. Синявський), «Правопис чужих слів» (О. Курило), «Власні ймення» (М. Сулима, М. Наконечний), «Граматична термінологія» (колективна праця). Над орфографічним словничком працював Г. Голоскевич, загальну редакцію обговорюваних матеріалів здійснювали В. Ганцов, А. Кримський та О. Синявський.

Другий пленум відбувся в Харкові 5–8 квітня 1926 р. під головуванням О. Шумського в такому складі: В. Бутвин, С. Вікул, В. Ганцов, М. Гладкий, Г. Голоскевич, В. Дем'янчук, С. Єфремов, М. Йогансен, М. Калинович, М. Калюжний, Є. Касяненко, С. Кириченко, А. Кримський, М. Наконечний, К. Німчинов, О. Попів, А. Річицький, Т. Секунда, О. Синявський, М. Скрипник, І. Соколянський, М. Сулима, Б. Ткаченко, М. Хвильовий, М. Яловий. На ньому обговорено другу й ухвалено третю редакцію проекту, яку надруковано накладом 2 тис. примірників у липні 1926 р. й розіслано для ознайомлення широких кіл. Відбувалося активне

обговорення цього видання. З 26 травня до 6 червня 1927 р. в Харкові тривала Всеукраїнська Правописна конференція, що зібрала понад 50 учасників. Вступну промову виголосив Народний Комісар Освіти М. Скрипник, основні доповіді – А. Кримський («Історія українського правопису») та О. Синявський («Підсумки правописної дискусії»). У процесі обговорення внесено багато поправок до проєкту, зокрема тих, які стосувалися правил передачі на письмі іншомовних слів і власних назв. Зредагувала його з урахуванням численних змін та пропозицій Президія Державної Комісії у складі М. Скрипника, А. Приходька, А. римського, О. Синявського, С. Пилипенка. На підставі Постанови РНК від 4 вересня 1928 р. Народний Комісар Освіти УСРР М. Скрипник 6 вересня 1928 р. затвердив «Український Правопис». 21 травня 1929 р. його ухвалила Секція філологічних наук НТШ у Львові, яку 30 травня ц. р. підтримало відділення НТШ.

Наприкінці лютого – на початку березня 1933 р. змінюється політичне життя в Україні, різко згортається українізація, розпочинається активна боротьба з «українським буржуазним націоналізмом» та всіма його проявами в культурному, суспільному житті. При Наркомосі 6 квітня 1933 р. створено **спеціальну комісію «для перевірки роботи на мовному фронті»** під головуванням заступника народного комісара Андрія Хвилі (Олінтера), у складі якої – І. Грищенко, Н. Каганович, М. Наконечний, К. Німчинов, О. Синявський. На підставі ухвали комісії колегія Наркомосу видала 3 травня 1933 р. Постанову про зміну окремих засадничих положень офіційного «Українського правопису». А. Хвиля звинувачував українських націоналістів у шкідницькій роботі, критикував старе керівництво НКО на чолі з М. Скрипником. Текст чергового «Українського правопису» затвердив 5 вересня 1933 р. Народний Комісар Освіти УСРР В. Затонський.

З метою ліквідації «націоналістичних перекохань» правопису 1933 р. політбюро ЦК КП(б)У 8 травня 1938 р ухвалює рішення № 43/33 «Про складання нового українського правопису». 14 травня того ж року виходить Постанова Ради Народних Комісарів УСРР № 677 про затвердження **Державної правописної комісії** у такому складі: Ф. Редько – голова комісії, Т. Шматлай, М. Бойко, М. Грунський, Ю. Пелипас, Ф. Гавриш, Г. Гринштейн. Проєкт нового правопису вчасно підготовлено, опубліковано 1938 р. накладом 350 примірників, 1940 р. тиражем 50 примірників для обговорення, але так і не затверджено через об'єктивні причини: приєднання Радянським Союзом Галичини, Західної Волині, Північної Буковини, де користувалися скрипниківським правописом, та початок Другої світової війни.

У 1942 р. партійне керівництво через Раднарком УСРР звернулося до Академії наук УСРР із пропозицією поновити роботу над урегулюванням та удосконаленням українського правопису. Для складання проєкту «Українського правопису» Президія АН УСРР утворила комісію з 3-х осіб: академіки Л. А. Булаховський (голова), М. Я. Калинович, ст. наук. співр. П. С. Лисенко (секретар

комісії), якій доручено протягом місяця завершити роботу. 2 жовтня 1942 р. основні орфографічні принципи схвалила АН, а проєкт передала урядові, з наказу якого його ще раз розглянула комісія у складі М. Бажана (голова), Л. Булаховського, П. Тичини, М. Рильського, Ю. Яновського і з деякими змінами рекомендувала до затвердження. У с. Помірки під звільненим Харковом 28 серпня 1943 р. проєкт нового орфографічного кодексу обговорено на нараді в присутності Голови Ради Народних Комісарів М. С. Хрущова, Голови Президії Верховної Ради УСРР М. С. Гречухи, Секретаря ЦК КП(б)У Д. С. Коротченка та ін. і в основному схвалено. Нову редакцію правопису затвердив 5 травня того ж року народний комісар освіти УСРР П. Тичина. 8 травня 1945 р. опубліковано Постанову РНК УСРР, згідно з якою новий український правопис рекомендовано до обов'язкового вжитку в усіх навчальних закладах, установах, виданнях і пресі на території Української РСР з 1 грудня 1946 р.

Виправлене й доповнене друге видання «Українського правопису» 1946 р. датоване 1960 р. Передумовою створення його став вихід у світ 1956 р. «Правил російської орфографії та пунктуації» («Правил русской орфографии и пунктуации»), яке вимагало усунення неузгодженості пунктуаційних та орфографічних моментів, спільних для української і російської мов. Над черговим проєктом правопису працювала об'єднана правописна комісія, до якої ввійшли представники Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УСРР (Л. А. Булаховський, І. К. Білодід, К. К. Цілуйко, Г. П. Іжакевич, М. М. Пешак, В. М. Русанівський), викладачі вищих навчальних закладів (П. Д. Тимошенко, А. П. Медушевський). Призначена Президією Академії наук УСРР комісія у складі Л. А. Булаховського (голова), М. П. Бажана, І. К. Білодіда, М. Т. Рильського, П. Г. Тичини, О. Л. Кундзіча схвалила його остаточний варіант.

1988 р. при Відділенні літератури, мови й мистецтвознавства АН УСРР створено **Орфографічну комісію** АН УСРР, яка приступила до редагування другого видання «Українського правопису», щоб створити нове (доповнене й виправлене) видання. Голова Орфографічної комісії – В. М. Русанівський, заступники голови – О. С. Мельничук, С. Я. Єрмоленко, учений секретар – А. А. Бурячок, члени – науковці Інституту мовознавства АН України імені О. О. Потебні, Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка АН України, Інституту педагогіки, професори університетів та інститутів, працівники Міністерства освіти України, а також представники Спілки письменників України, Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Г. Шевченка. Робота Орфографічної комісії складалася з кількох етапів. На першому – підготовчому – в Інституті мовознавства створено робочу групу в складі А. А. Бурячка, С. І. Головащука й Г. М. Колесника, якій доручено розробити проєкт змін та доповнень, що повинні бути внесені до нового видання «Українського правопису». Орфографічна комісія АН УСРР затвердила 14 листопада 1989 р. третє

видання «Українського правопису», що є органічним продовженням першого (1946 р.) і другого (1960 р.). Виправлене та доповнене видання 1993 р. істотно не відрізняється від «Українського правопису» 1990 р.

Кабінет Міністрів України 15 червня 1994 р. затвердив склад Української національної комісії з питань правопису при Кабінеті Міністрів (Постанова № 402; усього 35 осіб): М. Г. Жулинський – голова; А. Г. Погрібний, О. О. Тараненко – заступники голови; Б. М. Ажнюк – секретар. Члени Комісії – українські вчені, письменники, дипломати та зарубіжні науковці українського походження. Відповідно до Постанови КМУ від 17 жовтня 1996 р. № 1272 Комісію ліквідовано, але згідно з Розпорядженням від 15 листопада 1996 р. № 728-р ліквідацію скасовано. Комісія працювала неактивно, нового видання не підготовлено.

19 лютого 2002 р. Кабінет Міністрів України затвердив новий склад комісії (Постанова № 198; 44 особи): І. Ф. Курас, В. Г. Кремень – співголови, Л. Л. Шевченко – секретар Комісії. Члени Комісії – українські вчені, письменники, представники влади. Точилися гострі дискусії щодо нової редакції українського правопису, яка так і не з'явилася. Обговорювалися «Український правопис (проект найновішої редакції)» за редакцією В. Німчука та «Український правопис» за редакцією В. Русанівського, що не набули чинності.

17 червня 2015 р. Кабінет Міністрів України затвердив новий склад комісії (Постанова № 416; 25 осіб): М. В. Стріха, С. І. Пирожков – співголови, Л. Л. Шевченко – секретар Комісії. До її складу ввійшли вчені-мовознавці Національної академії наук та університетів із різних регіонів України. 2018 р. завершено роботу над підготовкою нової редакції українського правопису. 22 травня 2019 р. Кабінет Міністрів України схвалив нову редакцію українського правопису (Постанова № 437). Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 81 від 3 лютого 2021 р. «Про ліквідацію деяких консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, утворених Кабінетом Міністрів України» Українську національну комісію з питань правопису ліквідовано.

Лім. Хвиля А. На боротьбу з націоналізмом на мовному фронті // За марксо-ленінську критику. 1933. № 7 (66); Український правопис. 2-ге вид., випр. й доп. К., 1960; Український правопис. 3-тє вид., випр. й доп. К., 1990; Український правопис. 4-е вид., випр. й доп. К., 1994; Огієнко І. (Митрополит Лларіон). Історія української літературної мови. К., 1995; Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941): Стан і статус. Чернівці, 1998; Німчук В. В. Проблеми українського правопису ХХ–початку ХХІ ст. Кам'янець-Подільський, 2002; Німчук В. В., Пуряєва Н. В. Історія українського правопису ХХІ–ХХ століття: хрестоматія. К., 2004; Вакулєнко С. 1933-й рік в історії української мови: чинна норма та правописна практика (на прикладі редакційної політики газети «Комуніст») // *Historians*. 2012, 3 груд.; Український правопис. К., 2019; Друль О. Причинки до історії українського правопису // Збруч. 2021, 3 лип.

Вступ

У житті будь-якої етнічної спільноти виняткову роль має правопис. Він є одним із її найважливіших консолідувальних чинників. Орфографію, як і мову загалом, вирізняє динамізм, тобто в різні історичні періоди правописні норми еволюціонують, нерідко виявляючи суперечливий характер. Зміни, що стосуються орфографії, нині почастишали у світовій практиці. Згадаймо хоча б недавні реформування німецького, португальського, азербайджанського, казахського, туркменського, білоруського правописів. Цей процес пов'язаний із дією екстра- й інтралігвальних чинників, з-поміж яких особливе місце відведено мовному контактуванню, що, з одного боку, віддзеркалює економічні, культурні, політичні зв'язки між державами, а з іншого, – передбачає механізм адаптування в мові-реципієнті запозичень із мови-донора й цим самим доводить, що корпус кожної мови репрезентують питомі складники, тобто ті, що сформувалися на її власній базі чи успадковані з мови-джерела, і безпосередні або опосередковані запозичення.

Українська мова має давню – понад тисячолітню – орфографічну традицію, аналіз якої – проблема не з нових, однак й не з тих, які мали в науці своє остаточне розв'язання і не потребують надиктованих внутрішніми та зовнішніми суспільно-політичними трансформаціями, власне мовними причинами уточнень, коментувань або й контрастних оновлень. Мовознавець В. В. Німчук виокремлює три умовні, але важливі етапи в історії становлення нашого правописного кодексу:

I. Давньокіївський (X–XIV ст.).

II. Староукраїнський (остання чверть XIV – XVIII ст.).

III. Новоукраїнський (XIX–XXI ст.) [2, с. 5].

Основою формування давньокіївського правопису була старослов'янська орфографія, що прийшла в Київську Русь після прийняття християнства. Щодо староукраїнського періоду, то він нерозривно пов'язаний із іменем видатного лінгвіста, знаного письменника, відомого церковногосвітнього діяча Мелетія Смотрицького (70-ті роки XVI ст. – 1633), який нормалізував правопис церковнослов'янської мови української редакції. Його «Грамматики...» була основним підручником церковнослов'янської мови в багатьох слов'янських країнах. Саме Мелетій Смотрицький увів нову букву на позначення дзвінкого проривного задньоязикового приголосного – **г**, запропонував правила використання літер на позначення голосних і приголосних звуків,

правила вживання великої літери, правила слов'янської пунктуації. Норми Смотрицького «досить швидко набули всеукраїнського визнання. Їх пристосували до своїх потреб і інші слов'яни, які зберігали Кирило-Мефодіївські традиції» [6, с. 5–6]; «з невеликими модифікаціями вони й нині чинні в богослужбовій сфері слов'ян там, де в літургію не введено живих національних мов... все з орфографії М. Смотрицького, що відповідало живому мовленню, використовувано і в українському світському письменстві до початку XIX ст., а на деяких теренах (наприклад, у Закарпатті) – аж до середини XIX ст.» [2, с. 6]. Особливість новоукраїнського періоду полягає в тому, що в Україні, якій випало перебувати у складі різних держав, панував правописний різнобій: «кулішівка», «драгоманівка», «желехівка», «грінченківка», «максимовичівка» й ін. Ці орфографічні системи об'єднують різні принципи – історико-етимологічний («максимовичівка») і фонетичний («кулішівка», «драгоманівка», «желехівка», «грінченківка»). Системне впорядкування українського правопису припадає на початок XX століття. Особливим для української орфографії є 1918 рік, коли вийшли у світ «Головні правила українського правопису», які, на жаль, не мали практичного втілення. Отож знаковішими слід уважати наступні роки, зокрема 1919-й, коли АН схвалила «Найголовніші правила українського правопису», та 1921, коли вони були видані й послужили надійною базою для всіх майбутніх орфографічних систем – 1928, 1933, 1946, 1960, 1990, 1993, 2019 рр. Ці системи в різні роки ґрунтовно й принагідно досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені: Б. Ажнюк, Д. Баранник, А. Бурячок, І. Варченко, І. Вихованець, С. Головащук, А. Горняткевич, К. Городенська, А. Грищенко, О. Гузар, Й. Дзендзелівський, С. Єрмоленко, М. Жовтобрюх, Г. Колесник, А. Москаленко, В. Німчук, І. Огієнко, Г. Півторак, П. Плющ, Л. Полюга, О. Пономарів, Н. Пуряєва, В. Русанівський, О. Синявський, О. Тараненко, П. Тимошенко, Н. Тоцька, І. Фаріон, Ю. Шевельов, М. Штець, Ф. Шумлянський, П. Чучка, І. Ющук та ін.

«Український правопис»

1990 року

Відомо, що національне оновлення, яке спричинила горбачовська перебудова, розпочиналося з мовного питання – ухвалення Закону «Про мови в Українській РСР» (28 жовтня 1989 року) і реформування української

орфографії. З-поміж чинників, що зумовили з'яву чергової редакції правопису, – передусім відновлення історичної справедливості, тобто повернення до активного вжитку штучно вилучених власне українських норм, а також тих, які з'явилися під впливом російської мови і, зрозуміло, дисонували, часто навіть контрастували з українською традицією, що приречена була на те, аби губитися в часі. На порядку денному опинилися самі собою й такі актуальні питання, як зближення світського правопису з конфесійним, узгодження діаспорної орфографічної традиції з материковою. Важливо наголосити, що 1990 року на I Міжнародному конгресі українців було заявлено про створення для всіх українців світу фундованого на засадах соборності правопису. Збігло 30 літ, але цей благородний намір, на жаль, так і не зреалізувався.

«Український правопис» 1990 року не виник на голому місці й не став абсолютно новою орфографічною моделлю. Він органічно продовжив норми, закладені в попередніх виданнях. Найбільше над цим орфографічним кодексом потрудилася робоча група у складі мовознавців А. Бурячка, С. Головащука, Г. Колесника. Вона керувалася такими випрацьованими Орфографічною комісією при відділенні літератури, мови й мистецтвознавства АН УРСР загальними настановами: «1) не змінювати традиційної української графіки, відновивши традиційне розташування літер в абетці; 2) не ускладнювати принципи написання українських слів новими правилами й винятками, а навпаки, намагатися зменшувати їх кількість за рахунок уніфікації однотипних явищ; 3) по можливості спростити правопис складних слів, критично поставитись до правил, що регулюють уживання великої літери й под., – тобто тих правописних моментів, які не регулюються мовною структурою; 4) докладніше опрацювати правила щодо написання слів іншомовного походження, зокрема географічних назв та особових найменувань людей» [17, с. 3].

Правописна комісія АН УРСР, до якої ввійшли провідні вчені-мовознавці, письменники, педагоги, на своєму засіданні 31 жовтня 1989 року ухвалила такі основні орфографічні нововведення:

- Відновлення літери *г*, що передає на письмі задньоязиковий зімкнений приголосний як в українських словах, так і в давньозапозичених та зукраїнізованих: *атрус*, *тава*, *тазда*, *тандж*,

ганок, гатунок, гвалт, гвалтувати, герати, гедзь, телотати, геротати, геротити, гитнути, гирлига, глей, гніт (у лампі), гогель-могель, грасувати, грати (іменник), гратчастий, гречний, гринджоли, ґрунт, ґудзик, ґуля, джигун, дзиґа, дзиґлик тощо й похідні від них, а також у прізвищах *Ґалаґан, Ґудзь* і под. [17, с. 20].

«... Повернення до алфавіту літери **г** (п'ятої літери), – слушно зауважує Б. Ажнюк, – дозволить запобігти штучному збідненню фонетичної системи української мови: не секрет, що під впливом орфографії непоодинокую стала асимільована вимова вищенаведених слів – *ганок, гудзик, гуля* і т. п., хоча за правилами української орфоєпії вимова з **[г]** була нормативною ... До того ж уживання цього знака має значну писемну традицію як у західноукраїнських землях, так і на Наддніпрянщині» [1, с. 74].

- Уживання великої букви в назвах культових книг (*Апостол, Біблія, Євангеліє, Коран, Псалтир, Часослов*), релігійних понять [*Бог (але боги), Божя Матір, Син Божий, Святий Дух*], релігійних свят і постів (*Благовіщення, Великдень, Івана Купала, Петра й Павла, Покрова, Різдво, Теплового Олексі, Успіння; Великий піст, Масниця, Петрівка, Пилипівка, Спасівка*) [17, с. 59–60].

- Закріплення за кличною формою статусу кличного відмінка з притаманною йому формою вираження: *дружино, душе, мріє, бабусю* [17, с. 71]; *баби, робітниці* [17, с. 73]; *батьку, слухачу, Петре, бійцю, шевче, маляре, Глібов і Глібове, Києве* [24, с. 79]; *брати, товариші; вісте, любове; ночі, матері* [17, с. 82]; *галченя, курча* [24, с. 83]; *гусята, телята* [17, с. 84].

- Передача французького **u** українським **у**, а не **ю** у слові *журі*, прізвищах *Жуль Верн, Жусьє* та похідних від них утвореннях – *жуль-вернівський* [17, с. 107, 104, 120, 108].

- Написання разом складних іменників – загальних або власних назв, які мають у своїй структурі частину *пів-*: *піваркуша, півгодини, півдюжини, півкарбованця, півкіло, півмісяць, півогірка, пів'яблука; пів-Євроті, пів-Кієва* [17, с. 35].

- Написання з апострофом оніма *В'ячеслав*, апелятивів на зразок *пів'ящика, пів'ями, дит'ясла, пан'європейський* [17, с. 11–12].

- Уживання неподвоєних букв на позначення приголосних у невідмінюваних загальних назвах іншомовного походження: *анали, бароко, беладона, бравісимо, інтермецо, лібрето, піанісимо, стакато, фортисимо* [17, с. 104].

- Відсутність подвійної йотації в загальних назвах іншомовного походження: *конвеєр, параноя, секвоя, феєрверк* [але: *Гавайї, Гоїя, Савойя, Фейєрбах; майя* (народність), *фойє*] [17, с. 105].

- Поширення «правила дев'ятки» на окремі апелятиви (*бравісимо, піанісимо, фортисимо*) [17, с. 106, 104].

- Написання и в географічних назвах іншомовного походження з кінцевим **-ида, -ика** (*Флорида, Корсика, Мексика*), після шиплячих приголосних (*Вашингтон, Вірджинія, Гемпшир, Йоркшир, Чикаго, Чилі*), із звукосполученням **-ри-** перед приголосним (*Мавританія, Мадрид*), за традиційною вимовою (*Бастилія, Бразилія, Вавилон, Ватикан, Братислава, Сардинія, Сирія, Сицилія, Скандинавія, Тибет*) та в похідних від них утвореннях (*сирієць, сирійський; скандинавець, скандинавський*) [17, с. 106–107].

- Запровадження нового розділу «Складні особові імена та прізвища й похідні від них прикметники», де пояснено «правопис таких українських та іншомовних імен, як *Іван Волове Око, Гай Юлій Цезар, Людвіг ван Бетховен, Отто фон Бісмарк, Шон О'Кейсі, Анрі де Сен-Сімон, дон Педро*, але *Дон Жуан, Дон Кіхот* – відомі літературні герої (пор. *донжуан* – загальна назва), *Нур ед Дін, Кім Ір Сен, Ден Сяопін, Ізмаїлбей, Турсунзаде*. Прикметники від складних особових імен, що пишуться через дефіс, зберігають це написання, наприклад, *сен-сімонівський* (від *Сен-Сімон*). Прикметники від китайських, корейських, в'єтнамських, індонезійських особових імен пишуться разом: *маоцзедунівський* (від *Мао Цзедун*), *кімрсенівський* (від *Кім Ір Сен*). Прикметники від прізвищ типу *Д'Артаньян* зберігають апостроф після частки – *д'артаньянівський*, похідні від прізвищ зі службовими словами *ван, фон* (*ван Бетховен, фон Бісмарк*) утворюються тільки від іменника: *бетховенський, бісмарківський*, похідні від *де Голль* – *деголлівський, Нур ед Дін* – *нуреддінівський*. Від ряду складних іменних форм прикметники не утворюються, наприклад: *Марко Вовчок, Гулак-Артемівський, Річард Левове Серце, Керогли, Осман-паша* тощо» [1, с. 75].

- Написання частки **не** в ролі префікса в іменниках – власних назвах із дефісом (*не-Європа*), а в загальних – разом (*нелюдина, неїстота*) [17, с. 48].

- Зміни у правописі прикметникових форм, які мають у своїй основі суфікс **-ськ(ий)** і утворені

від найменувань народів та географічних назв із кінцевим приголосним: **г, ж, з + -ський** → **-зький**: *Гаага – гаазький, Данціг – данцізький, Лейпціг – лейпцізький*; **с, х, ш + -ський** → **-ський**: *Карабах – карабаський, Кандалакша – кандалакський* [17, с. 127].

• Конкретизування семантичних типів іменників другої відміни чоловічого роду на приголосний, які мають закінчення **-у** (у твердій і мішаній групі), **-ю** (у м'якій групі) в родовому відмінку однини. Ідеться про 1) назви будівель, споруд, приміщень та їхніх частин: *вокзалу, танку, даху, заводу, залу, замку, каналу, коридору, магазину, мезоніну, метрополітену, молу, палацу, поверху, сараю, тину, універмагу, шинку*, але (переважно з наголосом на закінченні): *бліндажа, гаража, куреня, млина, хліва*; **-а (-я)** вживається також в іменниках – назвах архітектурних деталей: *карниза, еркера, портика*; 2) переважну більшість слів зі значенням місця, простору тощо: *абзацу, валу, байраку, краю, лиману, луку, майдану, рову, ручаю, світу, уривку, яру*, але: *горба, хутора* тощо, а також зменшені форми на **-к**: *ліска, майданчика, ставка, ярка*; 3) назви почуттів: *болю, гніву, жалю, страху*; 4) найменування процесів, станів, властивостей, ознак, формацій, явищ суспільного життя, загальних і абстрактних понять: *авралу, бігу, винятку, галасу, грипу, дисонансу, догмату, достатку, екзамену, експорту, екскурсу, звуку* (але, як термін звука), *ідеалу, інтересу, канону, кашлю, клопоту, колоквиуму, комунізму, конфлікту, крику, лету (льоту), мажору, міражу, мінімуму, модусу, моменту, принципу, прогресу, процесу, реалізму, регресу, рейсу, ремонту, ритму, руху, світогляду, сорту, соціалізму, спорту, способу, стиду, стогону, тифу, толку, хисту, ходу, шуму*, але: *ляпаса, ривка, стрибка, стусана*; 5) терміни іншомовного походження, що означають фізичні або хімічні процеси, частину площі й т. ін.: *аналізу, електролізу, імпульсу, синтезу, ферменту*, а також літературознавчі терміни: *альманаху, епосу, жанру, журналу, міфу, нарису, образу, памфлету, роману, стилю, сюжету, фейлетону* тощо; 6) назви ігор і танців: *баскетболу, вальсу, волейболу, краков'яку, танку, танцю, тенісу, футболу, хокею*, але: *гопака, козака*» [17, с. 74–75].

На рівні розгляданої відмінкової парадигми відбулися деякі перегрупування. Відповідно до «Українського правопису» 1960 року закінчення **-а, -я** мають багатоскладові іменники *березняка, вишняка, чагарника* [16, с. 78–79], тоді як в

«Українському правописі» 1990 року вирізнені лексеми ввійшли до розряду збірних понять, які мають закінчення **-у, -ю** [17, с. 74].

Українське суспільство неоднозначно зреагувало на орфографічні новації: одні з них сприйнялися нейтрально, тоді як інші викликали тривогу, навіть спротив. Розгорнулася жвава полеміка, яка подеколи ставала аж занадто емоційною. Шпальти всеукраїнських і крайових періодичних видань рясніли публікаціями, що стосувалися проблем нового правопису. Їхні автори – учені, педагоги, працівники засобів масової інформації, прості українці, яким болить майбутнє молодій державі. Від окремих людей і цілих колективів надходили різноманітні пропозиції. Так, учителі Полтавської області у своєму листі до міністра народної освіти І. Зязюна обурювалися тим, що їх «позбавили права висловити свої думки щодо доцільності або недоцільності запропонованих ученими змін в “Українському правописі”», що «попри всі заклики преси і громадськості автори правопису знехтували думкою вчительства». Вони вимагали «не впроваджувати новий правопис доти, доки його не буде обговорено... на сторінках газети “Освіта” та журналу “Українська мова і література в школі”», зобов'язували високопосадовця особисто втрутитися в цей процес [11]. У багатьох публікаціях ішлося про фінансові питання, про те, «чи підрахував хтось, скільки вже ж такі грошей треба витратити, щоб упровадити новий правопис?» [3]. Були серед опонентів і такі, які говорили про витрату мільярдних сум на перевидання фундаментальних праць (творів класиків марксизму-ленінізму, енциклопедій, підручників, географічних карт тощо) новим варіантом правопису [5]. Часто звучали прямо-таки шантажувальні факти про його якість. У новому правописі нібито «втричі збільшено кількість винятків, нововведення порушують Закон про мови в Українській РСР. У змінах немає системи, вони непослідовні, часто зроблені без урахування етимології слова. Нововведення віддаляють нашу мову від мови української діаспори... нагадують слова з помилками учня-семикласника» [19]. Опоненти нового правопису доводять з усіх сил, що реформування орфографічної системи, яке здійснює найвищий лінгвістичний орган держави, – справа безперспективна і скороминуча. «Не переучуйтеся, не перелаштовуйте свою свідомість, – патетично звертаються вони до українського люду. – Погортайте третє видання

правопису і заховайте в шухляду до кращих часів. А вони не за горами: на першому конгресі Міжнародної асоціації українців, який 1990 року відбувся у Києві, створено Міжнародну орфографічну комісію, яка вироблятиме нові перли, спільні для України й діаспори» [там само].

Суспільного розголосу набула публікація «Реформа... похапцем» у газеті «Радянська освіта». Її авторку – З. Рожченко – хвилює те, що орфографічні новації, які пропонує Інститут мовознавства, не стали доступними широкому загалові, що в нашій уже незалежній державі знають більше про зміни у французькому правописі, ніж в українському. Авторка свідомо того, що 140 примірників накладу нового правопису замало, якщо орієнтуватися на «всю філологічну Україну», вона закликає кожного зацікавленого висловити свої міркування й переконує, що це позитивно вплине на непростий процес випрацювання орфографічних норм. У статті подано коментар до окремих змін з авторськими аргументами. Зняття подовження приголосних у словах *барокко, стакато, інтермецо, бравіссімо, фінни, фортіссімо* нібито означатиме не що інше, як протистояння вимові, «тим більше, що в свідомості вже складається певний стереотип написання». Критично оцінено новації, пов'язані з уніфікацією правил правопису російських прізвищ, поширенням «правила дев'ятки» на географічні назви, прізвища, упровадженням написання разом, із дефісом та апострофом слів, що містять початковий елемент пів. Загальний висновок такий: «Здається, щодо фіксації форм *Рівне, Мукачів, Гельсінкі, Сян* проблем не буде, вони вже є сучасною нормою. А ось щодо інших моментів можна й посперечатися» [12].

Газета, про яку йдеться, запропонувала читачам анкету такого змісту: «1. Чи є сьогодні, на вашу думку, необхідність у новому варіанті українського правопису? 2. Чи слід надрукувати в «РО» проект змін у правописі? 3. Які проблеми українського правопису ви хотіли б розв'язати негайно? Коротко напишіть про це. 4. Де ви працюєте? 5. Чи маєте ви філологічну освіту?» [12].

Невдовзі в «Радянській освіті» з'явилася рубрика «Новий український правопис: яким йому бути?» [7] як своєрідна реакція на анкету. Завідувач відділу вищих навчальних закладів і науки О. Кравченко, який назвав нову редакцію «Українського правопису» «справжнісінькою

революцією в людському мозку!» [4], повідомив, що на анкету відгукнулися вчителі й викладачі інститутів та університетів, редактори, коректори, журналісти, директори шкіл. Думки їхні, як і варт було сподіватися, розбіглися.

Так, завідувач кафедри стилістики Київського університету Олександр Пономарів підтримав наміри Інституту мовознавства, лінгвістично вмотивував новації, заявивши, що всі «запропоновані орфографічною комісією зміни сприятимуть удосконаленню української правописної системи. До них треба звикати. Якось незручність триватиме лише певний час. Але до кращого звикають неважко» [9]. Подібну думку висловили львівські науковці Т. Панько, З. Терлак, Н. Захлюпана, М. Білоус, В. Пілецький, І. Ощипко. Вони загалом погодилися з запропонованими змінами, навіть конкретизували окремі з них, як-от: «...“правило дев'ятки” доцільно поширити не тільки на загальні, а й на власні назви». Апеляція згадуваної З. Рожченко до широких верств населення щодо змін у правописі видається цим лінгвістами «не цілком коректною», бо вона «прерогатива передовсім вузького кола фахівців, які глибоко знають історію створення українського правопису і наукові засади вироблення правописних норм». Прикрим, на їхню думку, є і той факт, що З. Рожченко «намагається підігнати правопис українських слів під фонетичну й граматичну систему російської мови, як це практикувалося в попередні роки» [8]. Застереження іншого взірця надійшли від завідувача кафедри української мови Ужгородського державного університету І. Сабадаша й завідувача кафедри української мови Житомирського державного педагогічного інституту М. Никончука. І. Сабадаш погоджується із З. Рожченко в тому, що з новим орфографічним кодексом треба ознайомити широку громадськість, констатує, що правописній комісії «слід було б прислухатися» до висловлених ним та його колегами пропозицій і «не вдаватися до амбіцій» [14]. М. Никончук запевняє, що «проект створений тими вченими, яким нічого робити в Інституті мовознавства і які взялися за суспільно непотрібну справу, а вірніше – шкідливу». На його погляд, немає жодних підстав «так кардинально міняти правопис. Краще йти по тому шляху, по якому йшли до цього часу – вносити поступові зміни» [5].

Вир дискусій, які точилися навколо нового орфографічного кодексу, захопив газету

«Освіта». Вона не раз ставала на бік тих, хто критикував його, що засвідчують хоча б такі опубліковані матеріали: «переважна більшість освітян і працівників вищої школи не готова впроваджувати новий правопис», «читачів обурює позиція його авторів і видавців, які відверто проігнорували думку мовників-практиків, “не помітили” численних застережень, зроблених учителями, викладачами вузів, журналістами, редакторами книжкових видавництв у пресі» [цит. за: 13]. Багатьом добре запам’яталася вміщена в аналізованому періодичному виданні стаття «Право писати неправильно» Т. Щітківської, наукового редактора видавництва «Українська Радянська Енциклопедія» [19]. Ця авторка, за словами Віталія Русанівського, очолила «когорту борців» проти нової редакції «Українського правопису» [13; див.: 18; 19]. У згаданій публікації висловлено критичні зауваження стосовно окремих орфографічних нововведень, наголошено, що в правописі 1990 року катастрофічно збільшено кількість винятків. Це продемонстровано, зокрема, на прикладі написання і після приголосних в особових іменниках та географічних назвах, а також у похідних прикметниках перед наступним приголосним і в кінці слова (*Едінбург, Крит, Россіні*). Аналізоване правило у словникові Г. Голоскевича представлено лише 4 прикладами (*Асирія, Вавилон, Ватикан, Сирія*). До 13 винятків (*Америка, Антарктика, Арктика, Атлантика, Африка, Балтика, Великобританія, Париж, Рига, Рим, Єгипет, Єрусалим, Палестина*) [16, с. 118], які зафіксовано в «Українському правописі» 1960 року, додалося ще 24 (*Алжир, Бастилія, Братислава, Вавилон, Ватикан, Вашингтон, Корсика, Сирія, Сицилія* та ін.) в «Українському правописі» 1990 року [17, с. 101–102]. Висновок Т. Щітківської категоричний: «теорія “икання” надумана». Негативно оцінено написання *є* в російських прізвищах після *р* у суфіксах *-єв, -єєв* (*Андрєєв*). Схарактеризовано й інші конкретні зміни, більшість із яких, на думку авторки публікації, є алогічними, несистемними, складними для засвоєння, отже, і безперспективними [19].

Зі своїм словом до «ласкавого чительника» через газету «Освіта» звернувся голова Орфографічної комісії В. Русанівський. Його стаття «Ще одна азбучна війна?» [13] – це передусім відповіді на закиди, уміщені в щойно проаналізованій публікації Т. Щітківської. Віталій Макарович коментує ухвалені правила

правопису власних імен, чітко орієнтуючись на транскрипцію і транслітерацію та встановлюючи відмінність між ними. Він наголошує на тому, що з об’єктивних причин у новій редакції розширені правила написання слов’янських прізвищ, умотивовує потребу в розділі «Складні особові імена та прізвища й похідні від них прикметники», в оновленні способу передавання прикметникових закінчень, які входять до складу слов’янських географічних назв (*Банська Бистриця, Нові Замки, Стальова Воля, Чеський Крумльов*), в узаконенні відмінювання лише другої частини в географічних назвах із двох-трьох іменників або іменника та присвійного прикметника (*Алма-Ати, Баден Бадена, але Кончі-Засті, Пуці Водиці*), у розширенні «икання» (*Бразилія, Алжир*) головно через ту причину, що «український народ так вимовляє ці назви». Пояснено й інші зміни, зокрема місце *ь* в абетці з огляду на те, що «всі кириличні алфавіти, зведені в єдину матрицю, застосовувану в комп’ютерній техніці, повинні мати однакову послідовність» [там само].

Цікавою і дивною з висоти дня на теперішнього видається позиція, яку зайняла «Літературна Україна». Опоненти правопису звинувачували редакцію тижневика в тому, що вона «як води в рот набрала з приводу поспішного введення в ужиток нового» орфографічного кодексу [10]. Після цієї критики газета запевнила своїх читачів, що *писатиме так, як вони звикли, як їх навчали у школі*. Трибуна письменників України заговорила про малий наклад правопису, про «численну армію фахівців», яка має сідати за парти й вивчати нові або перероблені правила та студіювати сонмище винятків, про брак словників і перспектив виходу їх у світ найближчим часом тощо.

Надруковані в Україні й за її межами критичні огляди, побажання, пропозиції, рекомендації тощо вмістяться не в один том, який із цікавістю читатимуть різні люди й сьогодні, оскільки компромісу в царині правопису навіть у материковій Україні, не кажучи вже про діаспору, не знайдено. Вельми промовистим є той факт, що навіть учені-мовознавці мають полярні погляди на ту або ту орфографічну норму.

Важливо наголосити на одному досить-таки показовому моменті: у добу незалежності запанував правописний хаос, який, на превеликий жаль, не перепинився й дотепер. Різні видавництва послуговуються «своїми» орфографічними системами, окремі телеканали

вдаються до колишніх норм, незважаючи на чинний правописний кодекс, урешті, деякі авторитетні люди, оприявнюючи науковий, мистецький, художній чи інший набуток, сміливо заявляють про власні орфографічні вподобання. Зрозуміло, цього в державі, основними принципами функціонування якої є верховенство права та верховенство закону, не може бути. Маємо підстави сміливо говорити, що в Україні йде азбучна війна, яка вже траплялася в нашій сповненій суперечностями історії писемності. «Впровадженню нового правопису не могли зарадити навіть спеціальні директиви урядових інстанцій (річ нечувана для попередніх українських правописів, починаючи від 1933 р., які впроваджувалися негайно і жодним чином не могли бути порушені), – слушно наголошує О. О. Тараненко. – Інструкції командно-адміністративної системи у сфері духовного життя на цей час уже перестали діяти, а якісь інші імперативи їм на зміну в нашій свідомості не з'явилися» [15, с. 4].

ЛІТЕРАТУРА

1. Ажнюк Б. М. Український правопис в оновленому виданні. Українська мова і література в школі. 1990. № 2. С. 74–75.
2. Історія українського правопису XVI–XX століття : хрестоматія / упоряд. : В. В. Німчук, Н. В. Пуряєва. Київ : Наук. думка, 2004. 582 с.
3. Кравченко О. Маски знято, або Як мовознавство підмінюють політиканством. Радянська освіта. 1990. 29 черв. С. 2.
4. Кравченко О. Рятуйте «Сирію»! Радянська освіта. 1990. 18 трав. С. 1.
5. Никончук М. Для кардинальних змін нема підстав. Радянська освіта. 1990. 15 черв. С. 2.
6. Німчук В. В. Проблеми українського правопису XX – початку XXI ст. ст. / НАН України, Ін-т укр. мови. Київ : [б. в.], 2002. 112 с.
7. Новий український правопис: яким йому бути? Радянська освіта. 1990. 15 черв. С. 1, 2–3.
8. Панько Т., Терлак З., Захлюпана Н., Білоус М., Пілецький В., Оціпко І. На Україні Сирії нічого не загрожує. Радянська освіта. 1990. 15 черв. С. 3.
9. Пономарів О. А я за зміни. Радянська освіта. 1990. 15 черв. С. 3.
10. Право писати неправильно. Літературна Україна. 1991. 15 серп. С. 3.
11. Просимо прислухатися! Відкритий лист до міністра народної освіти УРСР. Освіта. 1991. 18 черв. С. 2.
12. Рожченко З. Реформа... похапцем. Радянська освіта. 1990. 18 трав. С. 1.
13. Русанівський В. Ще одна азбучна війна? Освіта. 1991. 18 черв. С. 2.
14. Сабадаш І. А слід би прислухатися... Радянська освіта. 1990. 15 черв. С. 3.
15. Тараненко О. О. Лінгвістичний і соціальний комплекс проблем навколо сучасного українського правопису. Мовознавство. 1995. № 1. С. 3–8.
16. Український правопис. 2-ге вид., випр. й доп. Київ. : Вид-во АН УРСР, 1960. 272 с.
17. Український правопис / АН УРСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. 3-тє вид., випр. й доп. Київ : Наук. думка, 1990. 240 с.
18. Щітківська Т. Азбучна війна? Як створювали новий український правопис. Літературна Україна. 1991. 15 серп. С. 2–3.
19. Щітківська Т. Право писати неправильно: реформа нового правопису очима редактора книжкового видавництва. Освіта. 1991. 24 трав. С. 2.

REFERENCES

1. Azhniuk B. M. Ukrainskyi pravopys v onovlenomu vydanni. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*. 1990. № 2. S. 74–75.
2. *Istoriia ukrainskoho pravopysu KhVI–KhKh stolittia : khrestomatia / uporiad. : V. V. Nimchuk, N. V. Puriaieva*. Kyiv : Nauk. dumka, 2004. 582 s.
3. Kravchenko O. *Masky zniato, abo Yak movoznavstvo pidminiaut politykanstvom*. *Radianska osvita*. 1990. 29 cherv. S. 2.
4. Kravchenko O. *Riatuite «Syriiu»!* *Radianska osvita*. 1990. 18 trav. S. 1.
5. Nykonchuk M. *Dlia kardynalnykh zmin nema pidstav*. *Radianska osvita*. 1990. 15 cherv. S. 2.
6. Nimchuk V. V. *Problemy ukrainskoho pravopysu KhKh – pochatku KhKhI st. st. / NAN Ukrainy, In-t ukr. movy*. Kyiv : [b. v.], 2002. 112 s.
7. *Novyi ukrainskyi pravopys: yakym yomu buty?* *Radianska osvita*. 1990. 15 cherv. S. 1, 2–3.
8. Panko T., Terlak Z., Zakhliupana N., Bilous M., Piletskyi V., Oshchipko I. *Na Ukraini Syrii nichoho ne zahrozhuie*. *Radianska osvita*. 1990. 15 cherv. S. 3.
9. *Ponomariv O. A ya za zminy*. *Radianska osvita*. 1990. 15 cherv. S. 3.
10. *Pravo pysaty nepravylno*. *Literaturna Ukraina*. 1991. 15 serp. S. 3
11. *Prosymo pryslukhatysia! Vidkrytyi lyst do ministra narodnoi osvity URSR*. *Osvita*. 1991. 18 cherv. S. 2.

Цитувати: Степаненко М. І. Український правопис із погляду історії та сьогодення (1994–2015 рр.). «Український правопис» 1994 року. Постметодика. 2023. № 2-3. С. 97-106.

© М. І. Степаненко, 2023. Стаття надійшла в редакцію 3.10.2023